

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Сучасна структура природокористування та шляхи її оптимізації (на
прикладі Кам'янець-Подільської ТГ)**

Виконав: студент 2 курсу, Geo1-M23 групи
спеціальності 014 Середня Географія

Кравчук Владислав Олександрович

Керівник: Придеткевич С.С., к.г.н., старший
викладач кафедри географії та методики її
викладання

Рецензент: Чернюк Г.В. к.г.н., доцент кафедри
географії та методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ	
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	6
1.1. Сутність поняття природокористування.....	6
1.2. Класифікації видів природокористування	7
1.3. Методика дослідження.....	11
1.4. Охорона праці та правила техніки безпеки.....	13
СУЧАСНА СТРУКТУРА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-	
ПОДІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	16
2.1. Історія формування та сучасний стан розвитку Кам'янець-Подільської	
територіальної громади	16
2.2. Землекористування Кам'янець-Подільської ТГ	21
2.3. Водокористування Кам'янець-Подільської ТГ	26
2.4. Лісокористування Кам'янець-Подільської ТГ	32
2.5. Використання мінеральних ресурсів Кам'янець-Подільської ТГ	35
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ, ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ТГ	41
3.1. Стратегія розвитку Кам'янець-Подільської ТГ	41
3.2. Оптимізація природокористування Кам'янець-Подільської ТГ	44
3.2. Застосування результатів дослідження у освітньому процесі	53
ВИСНОВОК.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема раціонального природокористування та збереження довкілля набуває все більшої гостроти в контексті глобальних екологічних викликів. Зростання антропогенного навантаження на природні системи, зміна клімату, виснаження природних ресурсів – ці та інші чинники обумовлюють необхідність пошуку нових підходів до управління природокористуванням на всіх рівнях, від глобального до локального.

Дослідження сучасної структури природокористування на рівні окремих територіальних громад, таких як Кам'янець-Подільська, є надзвичайно актуальним з огляду на низку причин. А саме на місцевому рівні здійснюється безпосередній вплив на стан довкілля. Регіональні особливості природних умов, економічного розвитку та соціальної структури вимагають індивідуального підходу до вирішення екологічних проблем. Дослідження конкретних локальних структур дозволяє виявити загальні закономірності та розробити універсальні рекомендації для оптимізації природокористування.

Кам'янець-Подільська територіальна громада, як і багато інших регіонів України, має значний природний потенціал, але водночас стикається з проблемами, пов'язаними з нераціональним природокористуванням. Розвиток промисловості, сільського господарства, туризму призводить до забруднення довкілля, деградації земель, виснаження водних ресурсів. Тому дослідження структури природокористування в цьому регіоні дозволить оцінити поточний стан природних систем та ідентифікувати основні проблеми; виявити чинники, що впливають на стан довкілля, та оцінити їхню значимість; розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації природокористування. Також важливою є створення моделі сталого розвитку території, яка враховуватиме екологічні, економічні та соціальні аспекти.

Таким чином, дослідження сучасної структури природокористування та шляхів її оптимізації на прикладі Кам'янець-Подільської ТГ є актуальним і

перспективним напрямом наукових досліджень, який має значне теоретичне та практичне значення.

Метою дослідження є встановлення особливостей сучасної структури природокористування Кам'янець-Подільської територіальної громади та визначення шляхів її оптимізації.

Для досягнення поставленої мети було визначено низку **завдань**, виконання яких дозволить отримати комплексне уявлення досліджуваної проблематики:

- розкрити сутність поняття природокористування;
- розглянути існуючі класифікації природокористування;
- дослідити історію формування та розвитку Кам'янець-Подільської ТГ, включаючи аналіз ключових етапів розвитку громади, що вплинули на формування сучасної структури природокористування;
- охарактеризувати особливості землекористування Кам'янець-Подільської ТГ;
- оцінити стан водокористування Кам'янець-Подільської ТГ;
- окреслити головні риси лісокористування Кам'янець-Подільської ТГ;
- визначити особливості використання мінеральних ресурсів Кам'янець-Подільської ТГ;
- розглянути стратегію розвитку Кам'янець-Подільської ТГ;
- встановити шляхи оптимізації природокористування території дослідження.

Об'єктом дослідження є структура природокористування.

Предметом дослідження виступає сучасна структура природокористування Кам'янець-Подільської територіальної громади.

Методи дослідження. У процесі вивчення природокористування природних умов і ресурсів Кам'янець-Подільської ТГ було такі методи: літературний та документальний аналіз, картографічний, математичний, порівняльний, експертної оцінки, геомоніторингу та прогнозування

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасної структури природокористування на рівні окремої територіальної громади з урахуванням регіональних особливостей та глобальних трендів. Теоретичне значення дослідження полягає у розробці нових підходів до оцінки стану довкілля та розробки стратегій сталого розвитку.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково обґрунтованих рекомендацій для ефективного та раціонального використання природних ресурсів громади. Результати дослідження можуть бути використані місцевими органами влади для вдосконалення стратегій управління територією, зменшення екологічного навантаження, підвищення продуктивності земель і водних ресурсів, а також впровадження заходів зі сталого розвитку. Крім того, дослідження допомагає визначити проблемні зони природокористування та запропонувати шляхи їх реабілітації, що сприятиме підвищенню екологічної стабільності регіону та покращенню якості життя місцевого населення. Також матеріали наукового дослідження можуть бути використанні для літопису НПП «Подільські Товтри».

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукового дослідження пройшли апробацію на студентській звітній конференції за підсумками якої опублікована стаття.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Основна частина роботи викладена на 62 сторінках машинописного тексту. Складається зі вступу, трьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 66 найменувань та додатків.

ВИСНОВОК

На основі проведеного дослідження сучасної структури природокористування Кам'янець-Подільської ТГ та шляхів її оптимізації можна зробити такі висновки:

1. Природокористування – це система відносин між суспільством і природним середовищем, спрямована на раціональне використання, збереження та відновлення природних ресурсів з урахуванням екологічних, соціальних та економічних інтересів. Це поняття охоплює всі аспекти взаємодії людини з природою, від експлуатації ресурсів до створення умов для сталого розвитку і збереження природної рівноваги.

2. Класифікації природокористування включають поділ за типами (експлуатаційне та екологічно орієнтоване), формами (інтенсивне та екстенсивне) і галузями (землекористування, водокористування, лісокористування тощо). Вони дозволяють систематизувати види діяльності з використання природних ресурсів, що сприяє ефективнішому плануванню і управлінню природними ресурсами в різних регіонах.

3. Історія формування Кам'янець-Подільської ТГ відображає складний процес соціально-економічних, адміністративних і культурних змін, що вплинули на її сучасну структуру природокористування. Ключові етапи розвитку громади, зокрема зміна адміністративного устрою, урбанізація та розвиток промисловості, визначили раціональне використання природних ресурсів, їх збереження та інтеграцію екологічних підходів у господарську діяльність.

4. Землекористування Кам'янець-Подільської ТГ характеризується багатофункціональністю, включаючи сільськогосподарське, житлове, промислове, лісогосподарське та рекреаційне використання. Основну площу займають землі сільськогосподарського призначення, що забезпечують значний внесок у регіональну економіку, хоча інтенсивне землекористування потребує раціонального підходу для збереження родючості ґрунтів і екосистем.

5. Водокористування Кам'янець-Подільської ТГ характеризується значним потенціалом, обумовленим розвинутою гідрографічною мережею. Однак якість і кількість водних ресурсів перебувають під впливом господарської діяльності, що вимагає впровадження сучасних технологій очищення та раціонального управління водними ресурсами для забезпечення їх збереження.

6. Лісокористування громади спрямоване на забезпечення екологічної рівноваги, рекреаційних потреб і використання деревини як ресурсу. Ліси громади відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, проте потребують активних заходів з охорони, відновлення та протидії незаконній вирубці для підтримання їхньої екосистемної цінності.

7. Мінеральні ресурси громади, включаючи будівельні матеріали, зокрема вапняки та піски, мають значний економічний потенціал. Їх видобуток повинен проводитися з дотриманням екологічних стандартів, щоб уникнути деградації земель і збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

8. Стратегія розвитку громади передбачає раціональне використання природних ресурсів, інтеграцію екологічних підходів у господарську діяльність, розвиток інфраструктури та покращення умов життя населення. Особливий акцент робиться на сталому розвитку, що враховує як економічний, так і екологічний аспекти.

9. Оптимізація природокористування вимагає комплексного підходу, який включає впровадження екологічних технологій, покращення моніторингу та контролю за використанням ресурсів, підвищення ефективності управління територією, а також активну участь громади у збереженні природного середовища. Це сприятиме підвищенню екологічної стійкості регіону та забезпеченню умов для його сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балджи М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні. Монографія. Одеса : Атлант, 2010. 500 с.
2. Вацеба Я.В. Аналіз територіальної різноманітності природно-ресурсного потенціалу фізико-географічних країн, зон, підзон і областей України. *Науковий вісник Чернів. ун-ту. Географія*: Зб. наук. пр. Чернівці : ЧДУ. Вип. 3, 1996. С. 58-64.
3. Вацеба Я.В. Забезпеченість населення фізико-географічних регіонів України природно-ресурсним потенціалом. *Науковий вісник Чернів. ун-ту. Географія*: Зб. наук. пр. Чернівці : ЧДУ. Вип. 49, 1999. С. 41-52.
4. Волкова Л.А. Природокористування. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2010. 172 с.
5. Гальчак С.Д. Поділля : природа, людина-еволюція, історичний розвиток. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2006. 368 с.
6. Ганна Чернюк, Інна Любинська, Ігор Касіяник, Борис Матвійчук, Ольга Матуз. Морфологія ландшафтів та геофізичні показники в екосистемах природних районів Хмельницького Придністер'я. *Наукові записки тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Географія. СМТ «Тайп», 2022. (випуск 53). № 2. С.35-42.
7. Генсірук С. А., Бондар В. С. Лісові ресурси України, їх охорона і використання, К. : Наук, думка, 1973. 526 с.
8. Генсірук С.А. Регіональне природокористування: навч. посібник. Львів: Світ, 1992. 336 с.
9. Географія Хмельницької області / [за ред. О. В. Заставецької]. Кам'янець-Подільський : Вид-во «Абетка», 1998. 108 с.
10. Гнатів П.С., Хірівський П.Р., Зинюк О.Д., Корінець Ю.Я., Панас Н.Є. Природні ресурси України : Навчальний посібник. Львів : Камула, 2012. 216 с.
11. Горленко Й.А., Руденко Л.Г., Малюк С.Н. Проблеми комплексного

розвитку території. К. : Наукова думка, 1994. 296 с.

12. Денисик Г. І. Страшевська Л.В., Корінний В.І. Геосайти Поділля. Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2014. 216 с.

13. Денисик Г. І. Хаєцький Г. С., Стефанков Л. І. Водні антропогенні ландшафти Поділля. Вінниця : Теза, 2007. 216 с.

14. Денисик Г. І., Воловик В. М. Рекреаційні ландшафти Поділля. Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2009. 206 с.

15. Денисик Г. І., Канський В. С. Лісові антропогенні ландшафти Поділля. Вінниця : ПП «ТД «Едельвейс і К», 2011. 168 с.

16. Дубас Р.Г. Економіка природокористування : навч. посіб. [2-ге вид., стереотип.]. К. : КНТ, 2009. 448 с.

17. Душечкіна Н.Ю. Методологічні підходи та принципи раціонального природокористування. *Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ*. Умань : ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. Вип. 17. С. 49-52.

18. Заповідні перлини Хмельниччини / під ред. Т. Л. Андрієнко. Хмельницький : ПАВФ «Інтрада», 2006. 220 с.

19. Захар'єв В.А. Захар'єва З.В. Давні карти та щоденники про Хмельниччину XVI-XVIII століть. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2017. 168 с.

20. Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту документа державного планування «Програма соціально-економічного та культурного розвитку Кам'янець-Подільської міської територіальної громади на 2024-2025 роки»

21. Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область. – К. : Вид-во АН УРСР, 1971. – 706 с.

22. Історія міст і сіл Хмельниччини (за працями Юхима Січінського і Микола Теодоровича) : навч. посіб. / авт. ідеї і упоряд. О.І. Тимошук. Хмельницький: Поліграфіст-2, 2011. 560 с.

23. Караїм О.А. Оптимізація природокористування : конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 116 с.

24. Ковальчук І.П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. Львів:

Інститут українознавства, 1997. 440 с.

25. Коротун І.М. Коротун Л.К. Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: Навчальний посібник. Рівне : УДАВГ, 1997. 234 с.

26. Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзн. зб. Вип. 2 / гол. ред. Л.В. Баженов та ін. Кам'янець-Поділ. : Сисин О.В., 2011. 213 с.

27. Курильців Р.М. Механізм формування раціонального використання та охорони земель на регіональному рівні : Монографія. Львів : Каменяр, 2007. 155 с.

28. Лясота О. Соколан О. Потенційні рекреаційні ресурси Хмельниччини та можливості визначення їх рекреаційної ємкості. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Сер. педагогічна*. Кам'янець-Подільський, 2003. Вип. 5. С. 136-138.

29. Лясота О.Л. Придеткевич С.С. Рекреаційне зонування природних комплексів Хмельницького Придністров'я. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка* : зб. за підсум. звіт. наук. конф. викл., докторантів і асп., 11-12 берез. 2009 р. : у 5 т. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 8. Т. 2. С. 114-115.

30. Мазур Н.А. Організаційно-економічні засади функціонування АПК Подільського регіону : монографія. Кам'янець-Подільський. : Зволейко Д.Г., 2011. 296 с.

31. Мальований М.С., Леськів Г.З. Екологія та збалансоване природокористування : навч. посібник. Стереотип. вид. Херсон : ОЛДІПЛЮС, 2017. 316 с.

32. Миклуш Т. Еколого-економічні засади та змістовна характеристика комплексного природокористування. *Економіст*. 2016. № 6. С. 30-33.

33. Мисько В.З., Придеткевич С.С. Туристично-рекреаційні ресурси як важливий чинник розвитку сучасного туризму регіону. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки* : матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2020 р.). Тернопіль : Вектор, 2020. С. 252-264.

34. Олуйко В.М., Слободянюк П.Я., Баяк М.І. Адміністративно-

територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність. Монографія. / За загальною редакцією Смоля В.А., Слободянюка П.Я. Хмельницький, 2005 400 с.

35. Організаційно-економічні механізми екологобалансованого використання водних, земельних, лісових ресурсів та поводження з відходами в процесі оптимізації енергетичного балансу України / НАНУ ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ"; за наук. ред., акад. НАНУ, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. Київ, 2016. 72 с.

36. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за ред. Г.Ш. Мельника, М.К. Шапочки. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 759 с.

37. Охорона навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів в Україні: Стат. збірник. К. : Знання, 2021. 240 с.

38. Павліха Н.В., Федина К.М. Організаційно-економічні основи екологічно безпечного природокористування Монографія. К. : Кондор-Видавництво, 2017. 270 с.

39. Придеткевич С.С. Проблеми збереження ландшафтного різноманіття Кам'янецького Придністер'я. *Подільські читання. Екологія, охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття : наука, освіта, практика* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 жовтня 2019 р., Хмельницький) / за заг. ред. Г.А. Білецької. Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 195–196.

40. Природа Хмельницької області / Під ред. К.І. Геренчука. Львів : Вища школа. Вид-во Львів. ун-ту, 1980. 152 с.

41. Раціональне використання та охорона водних ресурсів : [Навч. посіб. для студ. Напрямку «Водні ресурси» вищ. навч. закл.] / О.А. Василенко, Л.Л. Литвиненко, О.М. Квартенко Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт., Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування. Рівне, 2007. 245 с.

42. Рибалов О.О. Вступ до екологічно зрівноваженого природокористування Навчальний. посібник. Суми : СумДУ, 2002. 273 с.

43. Риборські І. Гойке Е. Вплив складу угідь на екологічну стабільність

території. *Землевпорядні роботи в спеціальних умовах*. Татранська Ломніца, 1988. С. 19-26 (словацькою мовою).

44. Річки Хмельниччини. Навчальний посібник. Ред.: Говорун В., Тимошук О. Хмельницький: Поліграфіст, 2010. 240 с.

45. Рогач С.М. Міжнародний досвід еколого-орієнтованого регулювання сфери природокористування. Формування ринкових відносин в Україні. 2015. №2. С. 57–61.

46. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів: Світ, 1993. 240 с.

47. Руденко В.П. Природно-ресурсний потенціал України. К.: Либідь, 1994. 198 с.

48. Руденко В.П. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем: Ч. 1. Навчальний посібник. К.: ІЗМН, 1997. 176 с.

49. Руденко В.П., Вацеба В.Я. Природно-ресурсні райони України. *Навколишнє середовище і здоров'я*: Тез. доп. міжнар. наук. конф. Чернівці, 1993. С. 301.

50. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України. Чернівці: Рута, 2001. 268 с.

51. Середнє Придністров'я / За ред. Г.І. Денисика. Вінниця, ПП «Видавництво «Теза», 2007. 431 с.

52. Сивий М.Я. Мінеральні ресурси Поділля. Монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 656 с.

53. Сонько С.П., Максименко Н.В. Екологічні основи збалансованого природокористування в агросфері Навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 572 с.

54. Соціально-економічний розвиток Хмельниччини в умовах трансформаційної економіки: монографія / за ред. Ю.С. Латера. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2011. 216 с.

55. Стефанків О.М., Максимович О.М. Раціоналізація природокористування в АПК та формування екологічної свідомості населення

Монографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2012. 180 с.

56. Топчієв О.Г., Балабанов Г.В. Регіональні проблеми України : Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Збірка наукових праць. Херсон : ПП Вишемирский, 2011. 408 с.

57. Трегобчук В.М. Ресурсно-екологічна складова національної безпеки. *Економіка України*. 1999. № 2. С. 4-15.

58. Третяк А.М. Наукові основи економіки та землевпорядкування : Монографія. К. : ЦЗРУ, 2003. 337 с.

59. Царенко О.М., Несветов О.О., Кадацький М.О. Основи екології та економіка природокористування. Курс лекцій. Практикум : навчальний посібник. 2-ге видання, стереотипне. Суми : ВТД "Університетська книга", 2004. 400 с.

60. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 320 с.

61. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території : теорія та практика. Тернопіль : Навчальна книга – «Богдан», 2006. 256 с.

62. Царик Л.П., Царик П.Л., Кузик І.Р. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок. Монографія. Тернопіль : науково-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 104 с.

63. Чернюк Г.В. Лихолат В.Л. Метеорологія і кліматологія. Тернопіль : «Підручники і посібники», 2005. 112 с.

64. Швиденко А.Й. Ліси та лісівництво в Україні. Чернівці : Рута, 2002. 268 с.

65. Official website : Кам'янець-Подільська територіальна громада. URL : <https://gromada.info/gromada/kam-podilska/>

66. Official website : Кам'янець-Подільська міська громада. URL : <https://kam-pod.gov.ua/index.php>